

9. MORAL DEĞERLERİN GÖRECELİĞİ

Yaşanmış İki Öykü

- 1960 ve 70'li yıllarda Harvard'lı bir Pskolog, Gençler için sosyal bilimlerin bazı kavramları tanıtmanın iyi bir fikir olduğuna karar verdi ve "İnsan: Bir İnceleme Kursu" (MACOS) adlı bir program geliştirdi. Program (Kuzey Amerika, Kanada ve Grönland yörelerinde yaşayan (Eskimo) *Inuit* kültürü üzerinde bir belgeseldi. 9. Sınıf öğrencileri için tasarlanan kurs yedi gün sürecekti. Öğrenciler, açıklamasız sunulan görüntüleri vidyodan izlediler. Elinde zıpkın tutan kişi 25 dakika süreyle , buzda açılmış bir nefes deliğinin yanında bir fok balığının çıkmasını bekliyordu.

Kurs büyük ilgi görmüş ve heyecan yaratmıştı.

1970'de Florida'nın Lake City kentinde yaşayan bir rahibin kızı bu kursu alıyordu. Kentin bir radyo programını yöneten Rahip kursa şöyle bir göz attı ve silah kontrolunu, pornografiyi ve hippy-dippi değerlerini savunan kursu sakıncalı bulup lanetledi. Tepkiler, tartışmalar büyüdü. Kongre kursu yayından kaldırdı. Gerekçe gayet basitti. Bu tür programlar insanları mutlu etmiyordu. Mesela, filmde bazı *Inuit*'li erkekler tek bir kadınla yaşıyordu. Bu gerçek, filmde eleştirilmeden sunuluyordu. Sakıncalı görülen başka bir bölümde, kıtlık dönemlerinde bazı yaşlı Eskimolar üyesi buldukları topluluğun yaşaması için. geceleyin çıkıyor ve geri dönmüyordu,

- Panama Başkanı 1910 yılında bir gemiyle Kuna adasını ziyaret etti. Konuk edildiği köyde, Kuna'lı kadınların giyiminden hayal kırıklığına uğramıştı: Kadınlar kız çocuklarının burunlarını ince bir iğneyle deliyor, kızlar büyüdükçe bu iğneleri büyütüyordu; ileride takılacak bir macevheri taşıyacak ölçüye gelinceye kadar. Ayrıca ayakların çevresine sarılan farklı biçimlerde boncuklar vardı. Bunlar ayakların adalelerini biçimlendiriyor, ancak deseni değiştirmek amacıyla boncuklar değiştiriliyordu.

Panama Hükümeti Kuna halkını modernleştirmeye karar verdi. İlk olarak, ayağa boncuk sarma töresini yasakladılar. Gerekçelerine göre bu töre ayaklarını değiştiren kadınları özgürleştiriyordu.

Bunlar, moral değerlerin anlaşılması açısından "*kültürel görecelik*" örnekleridir.

1. Kültürel Değerlerin İncelenmesi Tarihi: Farkların yarattığı sorunların bizmerkezcilik (*etnosantrizm*) üzerindeki olumsuz etkileri.

- a. 16. yüzyıldan sonra genişleyerek yayılan bu tutum Batı toplumlarında tepkiyle karşılanmış.

- b. Katolik İspanyollar katolik olmayanların akılsız olduğunu söylemiş
- c. Bağnazlığa karşı çıkan akımlar da görülmüş
- d. En ünlü bir ıslık çalan kişi olarak bilinen Bartololome de la Casas
- i. Yeni dünyayı kolonize edenlerden biriydi
 - ii. Antil adaları yerlilerinin yok edilmesinden vicdan azabı duydu, Dominikler tarikatına geçerek yerli halkın avukatı oldu.
 - iii. Sepulveda adlı Dominik bir rahip, 1650 yılında
 - iv. Yerli Hintlilerin bizim gibi insanlar olduğunu tartışmaya açtı.
(Amerika kıtasına ilk gelenler, Hindistan'a vardıklarını sanarak kızıl tenli yerlilere Hintli (*Indians*) diyorlardı.
 1. Önce saldırıp sonra mı aydınlatalım yoksa önce dini öğretip sonra mı saldıralım?
 - 2.Soru, çağdaş anlamda bir tartışma konusu değildi. İki rahip yazılı bir metni saatlerce okur sonra tartışmaya açarlar ve bir kurul kimin daha inandırıcı olduğuna karar verirdi.
 - v. Aslında, rahipler kültürel ve moral bir göreceliği tartışıyorlardı.
- e. Fransız deneme yazarı ünlü Montaigne
- i. *Cannibalizm* (yamyamlık) konusunda yazdığı bir denemede
 - 1.. Kısa bir süre için Brezilya'da bir Fransız kolonisi
 2. *Tupi* olarak adlandırılan bir grup (yerli halk)
 3. Montaigne, Tupi'lerin bir çok bakımdan Fransa'dan daha eşitlikçi ve ahenkli bir toplum olduğunu yamış,.
 4. Bu yerli kültürün ideal olduğunu bile ileri sürmüştü..
 - ii. Yazar, yamyamlığın iyi olduğunu değil, Avrupa'nın moral değerleri açısından, Fransız toplumundan daha ilerde olduğunu düşünüyordu.
- f. Fakat bu örnekler moral değerler sorununu çözülemeye yeterli olmadı.

- g. 19. yy antropologları, vahşi ve barbar toplulukların manevi bakımdan geri kaldıklarından son derece emin görünüyordu
- h. Franz Boas'ın bu antropologlardan sonra yayımlanan makalesinde
 - i. Çelişik bir durumu (gerçeği) sergiledi
 - 1. Bir yanda, görecelik yanlısı olarak 19. yüzyılda evrimci antropologların ırkçı açıklamalarının dogmatik yanılığını gösterirken
 - 2. Öte yandan kendi (Musevi) moral davasının sözcülüğünü yapıyordu
 - i. Antropolojide hâlâ sünegelen bir çatışma. Moral değerlerin hem göreceliğini hem de geçerliğini savnuyoruz

2. *Cannibalism* /Yamyamlık

- a. Sorun, onayladığımız olaylardan doğuyor. Temel sorun "*cannibalism*" kavramı neden hemen akla geliyor?
- b. *Cannibal* sözcüğü Antillerde konuşulan Fransızcadan gelir. Fransızlar Antil adalılarının yamyam (insan yiyici) olduğu söylerdi.
- c. Oysa *Cannibalizmi* eleştiren Avrupalılar, düşmanlarını esir alıp, köylüleri toplum olarak öldürürler ve benzer vahşetten hiç geri kalmazlar
- d, Bir antropolog bir kaç yıl önce, dünyada açlıktan ölenlerden başka *Kanibal* (yamyam) ydukalmadığını yazdı
 - i. Yaygın bir inkar yolu ama doğru değildi
 - ii. Moral görecelikten kurnazca bir kaçış / sıyrılma çabası
- e. Ruth Benedict de moral görecelik ve *cannibalizm* üzerinde yazdı
 - i. Kanibalizmin neden açlıktan ve soykırımdan daha büyük bir suç (vahşet) olduğunu vurguladı

3. Sorun'un Açıklanması

- a. Sorun kültürel olduğu kadar siyasal ve toplumsaldır.
- b. Sorunu savunan çok sayıda açıklamaya rastlanır.
- c. İspayollan "Yeni Yasa" adlı bir kanun çıkarmışlardı.
 - i. Görünüşte Hintlileri köle olmaktan koruyorlardı.
 1. Ancak, ayrı toplumdan tutulan kaniballer köleleştirildi.
 2. Yasaya uyarak pek çok yerliye "kanibal" dendi
- d. Çin'de misyoner rahipler ayak bağlama geleneğini onaylamıştı.
- e. Rahipler Hindistan'da *Sati (Sutee)* geleneğini de desteklediler.
 - i. Sati. kocanın ölümünde karısının kurban edilmesi tönenidir.
- f. Bir "*thug*" geleneği de vardır.
 - i. İngilizce "*thug*" (cani) sözcüğü bu gelenekten gelir.
 - ii. Ergin bir erkek olmak için birisini öldürmek şarttır.
 - iii. Açıklama: Soyguncuların çoğaldığı bir yörede söylenmiştir.
- g. Sömürgeciler, yerli halkları sindirmek için her fırsattan yararlanır.
- h. Çoğu kez, bahaneler kadınlar ve kadınların bedenleriyle ilgilidir
- i. Amerika'nın Püriten (ahlakçı) öncüleri, yerlilerin kendi kadınlarına kötü davrandıklarına şaşarlardı
 - i. Erkekler ağaçları keser, tarlayı ekime hazırlardı; kadınlar eker biçerken, erkekler ava giderlerdi
 - ii. Püritenler yerli erkeklerin tembel olduğunu da söylerdi
 - iii. Fakat yerli erkeklerin gece boyunca avlandıklarını ve
 - iv. Beyaz toplumların kadınlarına baskı yaptığını görmezlerdi.
- j. Baskıcı olup fakat başkalarını baskıcı olarak eleştirmeye bir örnektir.

4. Ahlakın İnşa Edildiği ve Bağlayıcılığı

a. Toplumlar ve insanlar birbirinden farklıdır. Sizden farklı şeylere ve farklı olduklarına inanırlar.

i. Tümüyle *etnosantrik* (bizmerkezci) olmak mümkün değildir— İslamabad’da doğduğunuzu farzedin. Herhalde Müslüman olurdunuz. Herkesten biraz farklı düşünseniz bile.

b. İnançlarımız içinde doğup yetiştiğimiz topluma göre oluşur.

c. Amerikan Kongresi işte bu yüzden MACOS programından rahatsız oldu.

i. Farklı yaşam biçimleri olayları kınamadan, eleştirmeden veriliyordu.

d. Antropoloji farklı hayat tarzlarının inşa edildiğini ve bağlayıcılığını savunduğu için tutucu ahlakçıları genellikle rahatsız eder.

i. Ahlaki değerler Tanrı’dan gelmiyor. (Tanrı emri değildir)

e. E.E Evans Pritchard (EP)

i. Sudan’da yaşayan *Azande*’leri de inceledi,

ii. Özellikle büyücülük inançlarıyla ilgilendi.

iii. Genellikle, “ilkel” düşüncesinin ilkel olduğunu söyleriz.

iv. EP aksini düşündü ve her düşüncenin kendine göre bir mantığı olduğunu savundu.

v. Yazdığı kitapta, eğer temel varsayımların (öncüllerin) doğru olduğunu kabul ederseniz, her türlü düşünce ve davranışın mantıklı olduğu görülür, EP, *Azande*’lilerle yaşadığı sürece, EP onlar gibi düşündü ve davrandı. Sistem tümüyle tutarlı ve mantıklıydı.

f. Her düşünce kendi öncülleri içinde aynı derecede bağlayıcıdır

g. Farklı ahlakçılık bu bağlayıcılıktan kaynaklanır

h. Antropolog Radcliffe-Brown, EP’nin rakibiydi

i. Ataya tapma geleneği üzerinde fikirleri vardı.

ii. Bunun aile-akrabalık ilişkilerine bağlı olduğunu söyleriz

iii. Bu tür inançlar sosyal faktörlerin bir bileşkesidir

i. Fay Ginsberg “kürtaj” konusunda yazdığı kitapta

- i. Katkıları bu konuda karşıt cephelere bölünmüş görünüyordu
- ii. Kadınların değerlendirmeleri, ahlaki olduğu kadar, eğitimlerine, mesleklerine, aile bağlarına göre değişiyordu.
- j. Ne kadar göreceli olduğunu gösteren sonuçlar yaygın ahlak kavramını sarstı.
- k. 20. yüzyıldaki en kötü gelişmenin ahlaki görecelik olduğunu söyleyenler çıktı.

5. Sorunlara nasıl yaklaşalım?

a. Yollardan birisi, temel öz değerlerin bütün toplumlarda, her yerde aynı olduğunu söyleyebiliriz:

i. Fakat bu her zaman geçerli değildir. Çünkü temel değerler üzerinde de anlaşmazlık vardır.

ii. Söz gelişi din (inanç) özgürlüğü olmalı mı? Kimler nasıl eğitilmeli? Kadınlarla –erkekler eşit midir?

b. İkinci bir yol, insanların kişisel çıkarlarına göre davrandığı görüşüdür.

i. Değerleri hafife aldığı için bu yol da sakıncalıdır

c. Daha başka bir açıklamaya göre insanlar beyinleri yıkandığı için inanır

i. Farklı bir seçenek bilselerdi böyle düşünmezlerdi. Marx'ın "*yanlış bilinçlendirme*" açıklaması böyledir.

ii. Hegemonya (egemen görüş) açıklaması, bazı değerler öyle yanıltıcı ve baskın olabilir ki kimse onları sorgulamaya kalkışmaz.

iii. Klasik örneği ırk ve ırkçılıktır

d. Fakat incelediğiniz insanlarla konuşup tartışırken bu örneklere dayanmak, güvenmek zordur; çünkü biz de hegemonik ilkeler, "*yanlış bilinçlendirmelerle*" konuşuyor olabilirsiniz.

i. Bu kavram ve görüşler, baskı altında yaşayan alt sınıfların neden isyan etmediklerini açıklamada kullanılmıştır.

e. Bu konular sosyal ve siyasal sorunlara yol açabilir

6. Güncel Bazı Tartışma Konuları

- a. Şimdilerde (1964) İngiltere’de tilki avı tartışılıyor.
 - i. Tartışmada her iki taraftan çok sayıda kişi var
 - ii. Sınıf değerleri tartışmaları yönlendiriyor
- b. Büyük bölümü etnik ve kadın sorunlarıyla ilgilidir
 - i. En ciddi ve ateşli tartışma konusu “**genital cutting**” dir?
- c. Bu uygulamaları eleştirmeye elverişli evrensel bir değerimiz var mı?
- d. Ekseriya kültürü korunma amaçlı gerekçeler kullanınız
 - i. Örnek: Hintliler yeniden balina avlamaya başladı.
 1. Karşıtlar: yüzyıllardır avlamıyorlardı bu artık gelenek değildir
 2. Motorlu teknelerle avlanmak geleneksel değildir
 3. Taşınabilir (portatif) evlerde yaşıyor olmaları tezi bile onların artık geleneksel avcılar olmadığı yolunda kullanılmıştır.
- e. Ne var ki kültürler *homojen* (birörnek) değildir
 - i. Oysa biz üçüncü dünya kültürlerinin homojen olduğunu söyleriz
- f. Tartışma Örneği: Fransa’da türbanlı (başörtülü) kızlar sorunu
 - i. Pek çok kişi bunu bir seçim (özgürlük) sorunu olarak savunur
 1. Eğer kızlar baş örtüsünü *özgürce* seçiyorsa bırakınız örtünsünler
 2. Oysa özgürce seçim bir Batı değeridir
- g. Aynı görüşle, çocuklarımızı belli bir yöntemle yetiştirmek isteriz
 - i. Öteki kültürler çocuklara böyle bir seçim hakkı vermez
 - ii. Belli bazı kademelerde çocuklarımızın seçim hakkı yoktur..
onlara belli değer ve davranışlarımızı öğretiriz
 - iii. Nasıl sosyalleştirildiğiniz büyük bir eğitim / kültür sorunudur

h. Değerlerin göreceliğini savunan antropologlar bile bu konularda gayet katı görüş ve kanaatlere sahip olabilirler.